

מעז פניו, ואזי הוא ברשעתו קים. ראה מה פתוב, טרם ישכבו וגו'. אמר רבי יצחק, כשם שבא הקדוש ברוך הוא גן עדן בארץ - כך בא גיהנם בארץ. וכשם שבא גן עדן למעלה - כך בא גיהנם למעלה.

גן עדן בארץ, שפתוב (בראשית ב) ויטע ה' אלהים גן בעדן וגו'. גיהנם בארץ, שפתוב (איוב י) ארץ עיפתי כמו אפל וגו'. גן עדן למעלה, שפתוב (שמואל א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך, וכתוב (קהלת יב) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה.

גיהנם למעלה, שפתוב ואת נפש איביך יקלענה בתוך פך הקלע. גן עדן למטה, כמו שאמרנו. גן עדן למעלה לנשמתן של צדיקים גמורים להיות נזונים מאור הגדול של מעלה. גיהנם למטה לאותם הרשעים [של ישראל] שלא קבלו ברית מילה ולא האמינו בקב"ה ודתו ולא שמרו שבת, ואלו הם עובדי כוכבים ומזלות שגדונים באש, שגאמר (יחזקאל טו) וכתוב (ישעיה טו) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'.

גיהנם למעלה לאותם פושעי ישראל שעברו על מצוות התורה ולא חזרו בתשובה, שדוחים אותם לחוץ עד שיקבלו ענשם, והולכים וסובכים פל העולם שגאמר (תהלים יב) סביב רשעים יתהלכון. ושם גדונים שנים עשר חדש. לאחר פן מדורם עם אותם שקבלו ענשם במוותם, פל אחד ואחד כפי המקום הראוי לו. והרשעים של העובדי כוכבים ומזלות גדונים תמיד באש ובמים ושוב אינם עולים, משפט הרשעים בגיהנם כמו שפתוב וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש וגו' ושוב אינם עולים, ולא יקומו ליום הדין, שגאמר

נגרש וגו'. אפלו בשעת דינו של רשע הוא מעיז פניו ואזי הוא ברשעתו קים, ראה מה כתיב טרם ישכבו וגו'. אמר רבי יצחק כשם שבא קדשא בריך הוא גן עדן בארץ כך בא גיהנם בארץ. וכשם שבא גן עדן למעלה כך בא גיהנם למעלה.

גן עדן בארץ דכתיב, (בראשית ב) ויטע יי אלהים גן בעדן וגו'. גיהנם בארץ דכתיב, (איוב י) ארץ עיפתי כמו אופל וגו'. גן עדן למעלה דכתיב, (שמואל א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך וכתוב, (קהלת יב) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה.

גיהנם למעלה דכתיב ואת נפש איביך יקלענה בתוך פך הקלע. גן עדן למטה פדקאמרן. גן עדן למעלה לנשמתן של צדיקים גמורים להיות נזונים מאור הגדול של מעלה. גיהנם למטה לאותם הרשעים (דישראל) שלא קבלו ברית מילה ולא האמינו בהקדוש ברוך הוא ודתו ולא שמרו שבת, ואלו הם עובדי כוכבים ומזלות שגדונים באש, שגאמר (יחזקאל טו) מהאש יצאו והאש תאכלם וגו'. וכתוב (ישעיה טו) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'.

גיהנם למעלה לאותם פושעי ישראל שעברו על מצוות התורה ולא חזרו בתשובה שדוחים אותם לחוץ עד שיקבלו ענשם. והולכים וסובכים פל העולם שגאמר (תהלים יב) סביב רשעים יתהלכון. ושם גדונים שנים עשר חדש, לאחר פן מדורם עם אותם שקבלו ענשם במוותם (דף קו ע"א) פל אחד ואחד כפי המקום הראוי לו.

והרשעים של העובדי כוכבים ומזלות גדונים תמיד באש ובמים ושוב אינם עולים שגאמר ואשם לא תכבה. משפט הרשעים בגיהנם כמה דכתיב ויי המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש וגו' ושוב ובמים ושוב אינם עולים, שגאמר ואשם לא תכבה. משפט הרשעים בגיהנם כמה דכתיב וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש וגו' ושוב אינם עולים, ולא יקומו ליום הדין, שגאמר

(דברים כט) אֲשֶׁר הִפָּךְ ה' בְּאָפוֹ וּבַחֲמָתוֹ. בְּאָפוֹ - בְּעוֹלָם הַזֶּה. וּבַחֲמָתוֹ - בְּעוֹלָם הַבָּא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כִּמּוֹ זֶה יֵשׁ גֵּן עֵדֶן לְמַעְלָה וְיֵשׁ גֵּן עֵדֶן לְמַטָּה. יֵשׁ גֵּיהֶנּוּם לְמַטָּה וְיֵשׁ גֵּיהֶנּוּם לְמַעְלָה. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, הַרְשָׁעִים שֶׁקִּלְקְלוּ בְרִית מִילָה שִׁבְחָהּ וְחָלְלוּ שַׁבַּת בְּפִרְהֶסְיָהּ וְחָלְלוּ אֶת הַמוֹעֲדוֹת וְשִׁכְּפְרוּ בַתּוֹרָה וְשִׁכְּפְרוּ בַתְּחִיַּת הַמֵּתִים וְכִדּוּמָה לָהֶם, יוֹרְדִים לְגֵיהֶנּוּם שְׁלֹמֶטָה וְנִדְוֹנִים שָׁם, וְשׁוֹב אֵינָם עוֹלִים.

אָבֵר יְקוּמוּ לְיוֹם הַדִּין וְיְקוּמוּ לַתְּחִיַּת הַמֵּתִים, וְעַלֵּיהֶם נֹאמַר (דניאל יב) וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפֶר יִקְיָצוּ אֵלֶּה לַחַיֵּי עוֹלָם וְגו', וְעַלֵּיהֶם נֹאמַר (ישעיה סו) וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בֶּשָׂר. מֵהוּ דְרָאוֹן? דִּי רָאוֹן, שֶׁהִפֵּל יֵאֱמָרוּ וְעַל הַצְּדִיקִים שֶׁבִּישְׂרָאֵל נֹאמַר (שם ס) וְעַמָּךְ כָּלֵם צְדִיקִים וְגו'.

(מדרש הנעלם).

וְה' הַמְטִיר עַל סָדָם וְעַל עַמָּרָה וְגו'. רַבִּי חִיָּיא פִּתַּח, (ישעיה יג) הִנֵּה יוֹם ה' בָּא אֲכֹזְרֵי וְגו'. הִנֵּה יוֹם ה' בָּא - זֶה בֵּית דִּין שְׁלֹמֶטָה. בָּא - כִּמוֹ שֶׁנֹּאמַר הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ. מִשׁוּם שְׂלֵא עוֹשֶׂה דִין עַד שֶׁנִּכְנָס וְנוֹטֵל רְשׁוֹת. כִּמוֹ זֶה קָץ כָּל בֶּשָׂר בָּא לְפָנָי.

דְּבַר אַחַר הִנֵּה יוֹם ה' בָּא - זֶהוּ הַמְשָׁחִית שְׁלֹמֶטָה כְּשֶׁנוֹטֵל אֶת הַנְּשָׂמָה, מִשׁוּם כֶּף אֲכֹזְרֵי וְעִבְרָה. לְשׁוּם הָאֲרִץ לְשָׂמָה - זוֹ סָדָם וְעַמָּרָה. וְחֻטְאֵיהֶּם יִשְׁמִיד מִמֶּנָּה - אֵלּוּ יוֹשְׁבֵי הָאֲרִץ. מֵה פְּתוּב אַחֲרָיו? כִּי כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם וְגו'. שֶׁהָרִי מֵהַשָּׁמַיִם הַמְטִיר עֲלֵיהֶם אֵשׁ וְהַעֲבִירָם מֵהָעוֹלָם. אַחַר כֶּף מֵה פְּתוּב?

אֲקִיר אָנוּשׁ מִפְּזֵי וְגו'. זֶה אֲבָרְהָם שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵעֵלָה אוֹתוֹ עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם.

אֵינָם עוֹלִים וְלֹא יְקוּמוּ לְיוֹם הַדִּין שֶׁנֹּאמַר (דברים כט) אֲשֶׁר הִפָּךְ יי בְּאָפוֹ וּבַחֲמָתוֹ, בְּאָפוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וּבַחֲמָתוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק כִּהָיִי גְּוֹנָא אִית גֵּן עֵדֶן לְמַעְלָה וְאִית גֵּן עֵדֶן לְמַטָּה. אִית גֵּיהֶנּוּם לְמַטָּה וְאִית גֵּיהֶנּוּם לְמַעְלָה. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב הַרְשָׁעִים שֶׁקִּלְקְלוּ בְרִית מִילָה שִׁבְחָהּ וְחָלְלוּ שַׁבַּת בְּפִרְהֶסְיָהּ וְחָלְלוּ אֶת הַמוֹעֲדוֹת וְשִׁכְּפְרוּ בַתּוֹרָה וְשִׁכְּפְרוּ בַתְּחִיַּת הַמֵּתִים וְכִדּוּמָה לָהֶם יוֹרְדִים לְגֵיהֶנּוּם שְׁלֹמֶטָה וְנִדְוֹנִים שָׁם וְשׁוֹב אֵינָם עוֹלִים.

אָבֵר יְקוּמוּ לְיוֹם הַדִּין וְיְקוּמוּ לַתְּחִיַּת הַמֵּתִים, וְעַלֵּיהֶם נֹאמַר (דניאל יב) וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפֶר יִקְיָצוּ אֵלֶּה לַחַיֵּי עוֹלָם וְגו'. וְעַלֵּיהֶם נֹאמַר (ישעיה סו) וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בֶּשָׂר. מֵה דְרָאוֹן, דִּי רָאוֹן, שֶׁהִפֵּל יֵאֱמָרוּ דִּי בְרָאִיתָם. וְעַל הַצְּדִיקִים שֶׁבִּישְׂרָאֵל נֹאמַר (ישעיה ס) וְעַמָּךְ כָּלֵם צְדִיקִים וְגו'. (ע"ב מדרש הנעלם).

וְיִי הַמְטִיר עַל סָדָם וְעַל עַמָּרָה וְגו'. רַבִּי חִיָּיא פִּתַּח (ישעיה יג) הִנֵּה יוֹם יי בָּא אֲכֹזְרֵי וְגו'. הִנֵּה יוֹם יי בָּא, דָּא בִּי דִּינָא לְתַתָּא. בָּא כְּמָה דְאִתְמַר. הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ. בְּגִין דְלֵא עֲבִיד דִּינָא עַד דְּעָאֵל וְנָטִיל רְשׁוֹ, כְּגוֹוָנָא דָּא קָץ כָּל בֶּשָׂר בָּא לְפָנָי.

דְּבַר אַחַר הִנֵּה יוֹם יי בָּא. דָּא הוּא מַחְבְּלָא לְתַתָּא כִּד נָטִיל נְשָׂמָתָא, בְּגִינֵי כֶּף אֲכֹזְרֵי וְעִבְרָה. לְשׁוּם הָאֲרִץ לְשָׂמָה, דָּא סָדָם וְעַמָּרָה. וְחֻטְאֵיהֶּם (דף קז ע"ב) יִשְׁמִיד מִמֶּנָּה. אֵלִין יִתְבִּי אֲרַעָא. מֵה כְּתִיב בַּתְּרִיהּ כִּי כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם וְגו'. דְּהָא מִן שְׁמִיאָ אֲמַטֵּר עֲלֵיהוֹן אֲשָׂא, וְאֲעֵבֵר לוֹן מִן עַלְמָא. לְבַתָּר מֵה כְּתִיב אֲוִקִיר אָנוּשׁ מִפְּזֵי וְגו'. דָּא אֲבָרְהָם דִּקְדָּשָׁא בְרִיךְ הוּא סָלִיק לִיה עַל כָּל בְּנֵי עַלְמָא.

אֲקִיר אָנוּשׁ מִפְּזֵי וְגו'. זֶה אֲבָרְהָם שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵעֵלָה אוֹתוֹ עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם.